

سنجش میزان آگاهی‌های عمومی به حقوق شهروندی در استان خراسان شمالی*

مصطفی حاجزاده^۱

اعظم منصوری^۲

چکیده:

هدف تحقیق سنجش میزان آگاهی‌های عمومی به حقوق شهروندی در استان خراسان شمالی می‌باشد. روش تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش پیمایشی است. نمونه تحقیق ۳۸۴ نفر از شهروندان استان خراسان شمالی در سال ۹۲ است. چارچوب نظری با استفاده از نظرات پارسونز، ترنر، هابرماس و مارشال تبیین گردید. این پژوهش ۸ فرضیه را بررسی نمود و نتایج نشان داد که میزان آگاهی از حقوق شهروندی استان در حد متوسط بوده است و اکثریت شهروندان از پایگاه اجتماعی پایینی برخوردارند و همچنین با توجه به آزمون همبستگی، تحلیل واریانس آزمون رگرسیون و ضرایب معادله رگرسیونی بین نگرش به حقوق شهروندی، استفاده از رسانه، حضور در عرصه عمومی، تحصیلات و سن با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه مثبت وجود دارد ولی بین طبقه اجتماعی، جنسیت و قومیت با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود ندارد. نتیجه‌گیری این تحقیق بیان می‌دارد که با توجه به آگاهی متوسط شهروندان هنوز لزوم کار بیشتر بر دوش سازمان‌های دولتی و غیر دولتی احساس می‌شود. نوآوری پژوهش نیز ارائه مدل محقق ساخته و بررسی میزان آگاهی در میان اقوام مختلف استان بوده است همچنین تفاوت معناداری میان اقوام از نظر آگاهی از حقوق شهروندی‌شان دیده می‌شود.

کلید واژه‌ها: شهروند، حقوق شهروندی، نگرش به حقوق شهروندی، حضور در عرصه عمومی، پایگاه اجتماعی.

* تاریخ وصول: ۱۳۹۲/۵/۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۹/۲۲

۱- گروه جامعه‌شناسی، مدرس دانشگاه پیام نور بجنورد، بجنورد، ایران

۲- کارشناسی ارشد گروه مدیریت بازرگانی مدرس دانشگاه آزاد اسلامی مرکز جاجرم، جاجرم، ایران. mansoori313n@yahoo.com

۱- بیان مسأله

اصطلاح حقوق شهروندی (در مفهوم جدید) اولین بار در اعلامیه حقوق بشر و شهروندی سال ۱۷۸۹ م فرانسه مطرح شد که پس از تصویب در صدر قانون اساسی در سپتامبر ۱۷۹۱ م قرار گرفت. اعلامیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸ م در مجمع عمومی ملل متحد به امضاء کشورها رسید در بسیاری از مواد خود از محتوای اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه الهام گرفته است.

امروزه در دنیا برای اینکه کشوری از بابت دموکراسی محک زده شود در ابتدای امر آئین دادرسی مدنی، آئین دادرسی کیفری و چگونگی رعایت حقوق شهروندی در محاکم آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ زیرا پذیرفتن، حفظ و رعایت حقوق شهروندی یکی از بارزترین نشانه‌های وجود دموکراسی است. در واقع هر چقدر در این زمینه بیشتر پیشرفت کنیم، به دموکراسی بیشتر ارجح نهادیم.

پس از انتقال قدرت از قبایل به نهادی متمرکز به نام دولت یکی از وظایف اصلی حکومت‌ها تأمین آزادی‌های فردی است که با وضع قوانین و مقررات مناسب مانع تعرض دیگران به حقوق و آزادی‌های شخصی می‌شود. در وضع اینگونه قوانین و مقررات یکی از اولین چیزهایی که به ذهن هر فردی خطور می‌کند واژه شهروندی و دایره کاربرد این مفاهیم در جامعه است.

در اینجا سؤالاتی نیز به ذهن خطور می‌کند از قبیل واژه شهروند به چه کسی اطلاق می‌شود؟ آیا طبقات مختلفی دارد؟ حقوق شهروندی یعنی چه؟ این حقوق از کجا نشأت می‌گیرند؟ آیا این حقوق بدون و جدا از سایر حقوق هستند؟ حقوق شهروندی با سایر حقوق از قبیل حقوق مدنی، کیفری، اداری، تجارت و... چه تفاوتی دارد؟ آیا دارای ضمانت اجراست؟ این حقوق به وسیله چه نهادی اعمال می‌شود؟ نیاز به آموزش این حقوق به وسیله چه نهادی اعمال می‌شود؟ آیا نیاز به آموزش این حقوق به افراد نیست؟ با وضع چه نوع مقررات و یا قوانینی در جامعه می‌توان به بهترین شکلی حقوق شهروندی را ارتقاء داد؟ و سؤالات دیگری از این قبیل. در ابتدا باید واژه «شهروند» تعریف شود و اینکه شهروند به چه کسی اطلاق می‌شود.

در ابتدا جالب است بدانید، اکثر افرادی که در مورد معنی لغوی و معنی اجتماعی واژه شهروند مورد سؤال قرار گرفتند معنی این واژه را نمی‌دانستند و اکثراً تعریفی گنگ و نامفهوم و بیشتر سیاسی به دست می‌دادند! که این مورد در جای خود قابل بررسی است (دفتر اطلاع رسانی و آموزش‌های حقوقی کارشناسان و شهروندان، ۱۳۸۹، ۱۷-۱۸). با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود قراردادده است و استقلال، و آزادی، حکومت، حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌داند و اعتقاد به کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسؤولیت او در برابر خدا (بند «۶»

اصل دوم (۲) قانون اساسی) دارد، حکومت باید شرایطی را به وجود آورد تا در آن حقوق همه جانبه افراد تأمین شود. در همین راستا، مصادیقی در قوانین و مقررات طرح شده که به عنوان حقوق شهروندی شناخته می‌شوند. نظریه پردازان مختلفی درباره مواردی که دانستن آن آگاهی از حقوق شهروندی تلقی می‌شود مطالب چندی نقل نموده اند ولی محدوده‌ای که میزان آگاهی حقوق شهروندان را در این تحقیق مورد سنجش قرار می‌دهد حقوق شهروندی در قانون اساسی و سند چشم انداز و در برخی از قوانین و مقررات دیگر، از جمله برنامه چهارم توسعه است. این حقوق را می‌توان در دسته بندی‌های زیر بیان کرد که ابعاد سنجش آگاهی از حقوق شهروندی این تحقیق را تشکیل می‌دهد:

حقوق و آزادی‌های سیاسی و مدنی، حقوق قضایی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (دفتر اطلاع‌رسانی و آموزش‌های حقوقی کارشناسان و شهروندان، ۱۳۸۹، ۳۴) و همچنین طبق نظر ج. هزارجریبی متغیرهایی چون نگرش به حقوق شهروندی، میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، حضور در عرصه عمومی و پایگاه اجتماعی با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارند (هزارجریبی، ۱۳۹۰: ۱).

مفهوم حقوق شهروندی به یکی از مفاهیم اصلی در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها اجتماعی بدل شده است. شهروندی فعال ناظر به شکل‌گیری اجتماعات فعال و توانمند است. شهروندی فعال در پی توانمند سازی افراد و اجتماعات است فرآیند مشارکت را امری فی‌نفسه ارزشمند تلقی می‌کند. شهروندی فعال خواهان مشارکت هدفمند است. شهروند آگاه از حقوق شهروندی خواهان مشارکت هدفمند است، یعنی شهروندان در جهت اجتماع و محل زندگیشان به مکان بهتری مشارکت نمایند، یعنی اینکه مردم در فرآیند تصمیم‌گیری‌ها در زمینه مسائل شهر و محل زندگیشان، مشارکت فعال داشته باشند. بدینسان به شهروندان امکان مشارکت در برنامه‌ریزی‌ها و ارائه خدمات عمومی داده می‌شود. این گونه آگاهی شهروندی از مردم می‌خواهد که فقط خواستار حقوقشان نباشند، بلکه باید مسؤلیت‌های شخصی و اجتماعی گسترده‌تری را نیز بر عهده بگیرند. نظر بر این است که اکنون در قرن بیست و یکم دیگر ساختارهای سنتی قدرت مانند دولت‌ها، شرکت‌های بزرگ و خصوصی، مدارس و نظایر آن نمی‌توانند همه مسائل زندگی شهری را حل و فصل کنند و بدون مشارکت فعال خود شهروندان، امکان حل و فصل مسائل وجود ندارد (مرکز نظارت همگانی شهرداری تهران، مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۷: ۴۶۷-۴۶۸).

در هر صورت، وجه مشترک مسائل فوق این است که بدون بسیج و برانگیختن افراد و اجتماعات در جهت مشارکت، مشکل است که بتوان برای مسائل اجتماعی و اقتصادی فوق راه‌حلی در خور پیدا کرد. ویژگی متمایز خط مشی کنونی آن است که تحقق حقوق شهروندی فعال به عنوان پیش‌فرض ضروری

جهت پیشرفت جامعه در قرن بیست و یکم محسوب می‌شود. و بدینسان می‌توان زندگی عادلانه‌تر و مناسب‌تری را برای شهروندان فراهم آورد (همان).

در ادبیات برنامه ریزی امروز، شاخص‌های متعدد و گوناگون برای تبیین میزان توسعه وجود دارد. شاخص‌های مزبور در ابتدای رواج مفهوم توسعه بیشتر جنبه اقتصادی داشتند اما با گذشت زمان به ترکیبی از عوامل مادی و غیرمادی تغییر یافته‌اند. از میان شاخص‌های سازنده ساختار اصلی توسعه، دانش عمومی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد (ساستری، ۱۹۹۷، ۱۴). به طوری که در حال حاضر در جوامع مختلف، بالا بردن سطح دانش و اطلاعات عمومی در تمام زمینه‌ها از جمله حقوق فردی و قوانین شهری، یکی از وظایف و عملکردهای مهم دولت در قبال جامعه می‌باشد.

باید در نظر داشت آگاهی شهروندان به خودی خود و به واسطه تجمع آن‌ها در کنار یکدیگر ایجاد نمی‌شود. بلکه باید نهادهای شهری متکفل ایجاد آن باشند. از سوی دیگر تنها داشتن حق و تکلیف و آگاهی از آن‌ها کافی نیست بلکه این حقوق اگر مطالبه نشوند و به راستی به اجرا در نیایند، هیچ معنایی نخواهند داشت. مبرهن است که آگاهی، اولین و اساسی‌ترین گام در این راه می‌باشد اما کشورهای در حال توسعه (از جمله ایران) در این زمینه پیشرفت چندانی نداشته‌اند. نتایج تحقیقی که اخیراً در این مورد انجام شده نشان می‌دهد که اطلاعات عمومی آمریکاییان ساکن سانفرانسیسکو به طور نسبی تا ده برابر بالاتر از اطلاعات عمومی ساکنان جاکارتا در اندونزی می‌باشد که البته با میزان تحصیلات ارتباط مستقیمی نشان می‌دهد (و بر، ۱۹۹۷، ۸۷). بدین ترتیب به راحتی می‌توان دریافت در چنین شرایطی سیاست‌ها، برنامه‌ها و ضوابط قانونی در خلاء آگاهی عمومی، به نتایج قابل توجهی نخواهد رسید و علاوه بر اختلال در مدیریت شهرها خود شهروندان را نیز با مشکلات عدیده‌ای روبرو خواهد کرد. به عبارت دیگر داشتن زندگی مناسب در کنار دیگران و بهره‌مندی از مزایای شهر بدون آگاهی از حقوق، وظایف و تکالیف مرتبط با آن تحقق نمی‌یابد (محمدی و تبریزی، ۱۳۹۰، ۱۷۶-۱۷۷). مسأله اصلی پژوهش پیش‌رو بررسی و شناخت میزان آگاهی عمومی شهروندان خراسان شمالی از حقوق شهروندی به چه میزان می‌باشد؟ و عوامل مؤثر بر آن، چه چیزهایی می‌تواند باشد؟ تا با شناخت میزان خلاء، امکان رفع کاستی‌ها در این زمینه فراهم گردد.

۲- پیشینه تحقیق

اولین فیلسوف و متفکر سیاسی که به مفهوم شهروند در تئوری‌های سیاسی پرداخت، افلاطون بود. افلاطون در کتاب «جمهوری» که در آن الگوی ابر شهر (مدینه فاضله) را به دست داد، شهروندان را یکی

از محورهای اصلی تأسیس دولت و حکومت مطلوب قرار می‌دهد (افلاطون، ۱۳۵۵). ارسطو نیز به بحث در زمینه شهروندی می‌پردازد و شهروند را کسی می‌داند که در حکمرانی و فرمانبرداری سهیم باشد. او معتقد است شهروند خوب باید بداند چگونه همچون آزادمرد، حکمرانی و چگونه همانند آزادمرد، فرمانبرداری کند. مطابق این استدلال، فرد با ترک زندگی خصوصی وارد دنیای سیاست می‌شود (همان). همچنین از دیگر افرادی که به مفهوم حقوق شهروندی پرداخته اند فارابی (فلامکی، ۱۳۸۵)، رابرت دال (جابری مقدم، ۱۳۸۴)، وستهایمر و کاهن (فتیحی و اجارگاه و واحدچوکده، ۱۳۸۸)، جانوسکی (Janoski, 1998)، ارنشتاین (هاشمی، همتی و اسماعیل زاده، ۱۳۸۸)، مارکس (شیانی، ۱۳۸۱)، وبر (ذکائی، ۱۳۸۰)، مارشال (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳)، پارسونز (همان)، هابرماس (شیانی، ۱۳۸۴)، برایان اس ترنر (turner, 1990) و محققین در داخل ایران حوریه باغستانی برزکی (۱۳۸۷) در پایان نامه‌ای با عنوان «بررسی تأثیر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی بر توسعه شهروندی فعال و پاسخگویی و شفافیت شهرداری»، خدیجه سعادت (۱۳۸۹) در پایان نامه‌ای با عنوان «اختیارات و وظایف پلیس در حوزه حقوق شهروندی با تأکید بر امور اجتماعی»، مصطفی نصیری (۱۳۹۰) در پایان نامه‌ای با عنوان «حقوق شهروندی در آئین دادرسی دیوان عدالت اداری»، جمال محمدی و نازنین تیریزی (۱۳۹۰) مقاله‌ای با عنوان سنجش میزان آگاهی های عمومی به حقوق شهروندی و قوانین شهری (مورد مطالعه: گروه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال شهر های ساری، بابل، آمل و قائمشهر)، جعفر هزارجریبی و ابوالفضل امانیان (۱۳۹۰) در مقاله‌ای به بررسی میزان آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل مؤثر بر آن در بین زنان شاغل در شهرداری تهران، اسکافی با هدف بررسی میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل مؤثر بر آن در مشهد در سال ۸۵، یوسفی و عظیمی هاشمی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان احساس شهروندی در مراکز استان‌های ایران، نوروزی و گل پرور (۱۳۹۰) به بررسی تأثیر طبقه اجتماعی، جامعه پذیری جنسیتی، تقسیم کار خانگی جنسیتی، سن بر روی احساس برخورداری زنان از حقوق شهروندی و همچنین به بررسی تفاوت معنادار میزان برخورداری از حقوق شهروندی در میان زنان متأهل و مجرد، دهقانیان و شکور (۱۳۹۰) در تحقیقی به بررسی در میزان درک آگاهی فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی شهروندان از حقوق و تعهدات شهروندی، پورعزت، قلی‌پور و باغستانی برزکی (۱۳۸۷) در مقاله ای با عنوان رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخ‌گویی و شفافیت سازمان‌ها و ... پرداخته‌اند.

همچنین با توجه به مصادیق «حقوق شهروندی» در حقوق ایران ابعاد حقوق شهروندی شامل حقوق و آزادی های سیاسی و مدنی- حقوق قضایی - حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از کتاب دفتر اطلاع‌رسانی و آموزش های حقوقی کارشناسان و شهروندان منتشر از معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین

و مقررات استخراج گردید که مبنای پرسشنامه برای سنجش میزان آگاهی شهروندان نسبت به حقوق شهروندی خویش قرار گرفت.

۳- چارچوب نظری و مدل مفهومی تحقیق

از نظر پارسونز یک شهروندی کامل به دور از هر گونه تبعیض اجتماعی به معنی برخورداری همه‌ی اقشار و گروه‌های اجتماعی از حقوق و تعهدات شهروندی و آگاهی آنان از حقوق خود است. بنابراین، آگاهی از حقوق شهروندی نیازمند تأمین انواع مختلف منابع و ایجاد فرصت‌های مناسب و باز تولید ارزش‌های عام از یک طرف و نگرش مناسب به این حقوق از سوی دیگر است. مهمترین مسأله‌ی مورد توجه پارسونز گروه‌هایی است که از امتیازات شهروندی محروم‌اند. به عنوان مثال او این پرسش را مطرح می‌کند که «چه چیزی مانع بهره‌مند سیاهان از مزایای شهروندی کامل شده است؟» و در پاسخ به این سؤال به نقش اندیشه توجه می‌کند و موضوع ارزش‌های فرهنگی را پیش می‌کشد. به نظر او گروه‌هایی که همچنان بر ارزش‌های کهن خود تأکید دارند و خود را با مقتضیات زمان و شرایط اجتماعی وفق نداده‌اند درکی از حقوق و امتیازات شهروندی نخواهد داشت (حسام، ۱۳۸۱، ۱۱). بنابراین، افرادی که دارای نگرش‌های خاص گرایانه هستند، آگاهی کمتری از حقوق خود دارند. در این میان آموزش نقش مهمی را در جامعه پذیری یکپارچه و گسترده‌ی افراد و ارائه‌ی نگرش‌های عام‌گرایانه ایفا می‌کند تا به تبع آن زمینه آگاهی افراد از حقوق و به تبع آن از وظایفشان، فراهم شود (هزار جریبی و امانیان، ۱۳۹۰، ۹).

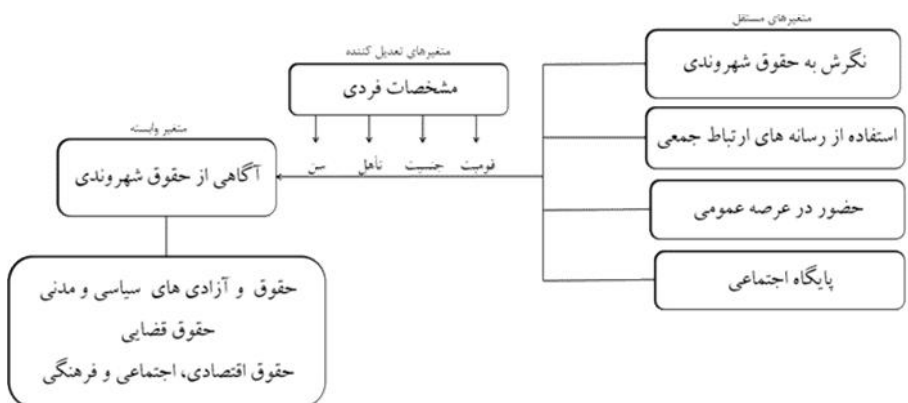
ترنر حقوق شهروندی را مجموعه‌ای از حقوق قانونی و رسمی می‌داند که برای یک جامعه معین تعریف شده است و در آن شهروند مدعی برخورداری از منابع ملی می‌شود. شهروند دارای منابع مهم اقتصادی چون مسکن، درآمد، منابع سیاسی، آزادی بیان و منابع فرهنگی چون تعلیم و تربیت و آموزش می‌باشد. ترنر به نقش شرایط اجتماع، اقتصادی و فرهنگی جامعه و افراد توجه دارد و معتقد است آگاهی از حقوق در میان اقوام مختلف متفاوت است. در بین شرایط اجتماعی باید به نقش رسانه‌های جمعی توجه ویژه نمود چرا که همچون واسطه‌ای آگاهی اجتماعی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهند. بنابراین، با استفاده از نظریه ترنر فرضیه «میزان استفاده از وسایل ارتباط جمعی به عنوان منبع آگاهی شهروندان» در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است (همان). ترنر تحلیلش را با نظریه‌ای برای جهانی شدن و تغییر مفاهیم شهروندی به پایان می‌برد. او استقلال هرچه بیشتر ناحیه‌ای و محلی‌گرایی و هم حرکت به سوی تصور جهانی از مسؤولیت سیاسی را ذکر می‌کند. ما باید یک چارچوب مفهومی جدید صحیح را توسعه دهیم که بر ایده‌های جدید از شهروندی در کل جهان دلالت داشته باشد. مفهوم شهروندی می‌تواند دوباره

مورد بررسی قرار گیرد مانند آنچه که در کشورهای پیچیده قومیتی و در کشورهای توسعه یافته ظاهر شده است (تورنر، ۱۹۹۰، ۲۱۷-۱۸۹).

هابرماس معتقد است که شهروندی ناشی از تمایز حوزه اقتصادی - سیاسی و شکل‌گیری حوزه جدیدی به نام حوزه عمومی است. تنها در بافت حوزه عمومی و جامعه مدنی است که افراد به عنوان شهروندان دارای حقوق، عضو تمام عیار جامعه خود می‌گردند. در جامعه مدنی تصمیم‌گیری‌ها از طریق فرآیندهای جمعی و مشارکت فعالانه شهروندان در قالب نهادها، انجمن‌ها و گروه‌های مدنی صورت می‌گیرد. کار این نهادها و گروه‌ها این است که با ایجاد زمینه مشارکت، آگاهی افراد را افزایش دهند. بر همین مبنا وی مشارکت را معرف اصلی شهروندی می‌داند و آن را به گونه‌های مختلف تحلیل کرده است. به زعم هابرماس، حقوق شهروندی تنها در نظام حقوقی مدرن قابل شناسایی است و هسته اصلی نظام حقوقی مدرن فرد می‌سازد. از طرفی شهروندان نیز باید به مشارکت فعال در جامعه بپردازد و بر اساس احترام متقابل با یکدیگر متحد شوند (هابرماس، ۱۹۹۲، ۳۵۰-۳۴۵). در این پژوهش نیز با استفاده از دیدگاه هابرماس فرضیه: «میزان حضور و مشارکت افراد در عرصه‌ی عمومی در آگاهی آنان از حقوق شهروندی مؤثر است» مورد سنجش قرار می‌گیرد.

مارشال در نظریه خود اصول و تعامل میان شهروندی و طبقه اجتماعی را در جامعه‌ای با نظام سرمایه داری به عنوان نظامی پویا مطرح می‌سازد که در آن برخورد مدام میان شهروندی و طبقات اجتماعی تعیین‌کننده زندگی سیاسی و اجتماعی است. بدین صورت که فرآیند تضمین حقوق اجتماعی موجب فرسایش تفاوت‌های طبقاتی می‌شود و مساوات طلبی شهروندی را تقویت می‌نماید. در عین حال تهدید امتیاز طبقاتی واکنش دفاعی را بر می‌انگیزد و طبقه مسلط از نظر اقتصادی، از موقعیت خود در برابر بسط و گسترش حقوق اجتماعی دفاع می‌کند (اولیور و هیتز، ۱۹۹۴، ۳۴). بنابراین، با توجه به این نظریه مارکس فرضیه: «طبقه اجتماعی و اقتصادی افراد بر میزان آگاهی آنان از حقوق شهروندی تأثیر دارد» مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پس با توجه به چارچوب و نظریاتی که در این تحقیق استفاده شده و مبنای فرضیات این تحقیق قرار گرفته مدل مفهومی ذیل ارائه می‌گردد.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

۴- روش تحقیق

تحقیق از نظر روش پیمایشی می‌باشد که بر روی نمونه‌ای ۳۸۴ نفری شهروندان استان خراسان شمالی در سال ۹۲ انجام گرفت. ابزار جمع آوری تحقیق پرسشنامه محقق ساخته که پایایی و روایی آن با استفاده از آلفای کرنباخ و نظر اساتید فن تأیید شد و روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای که پرسشنامه‌ها به نسبت جمعیت هر شهرستان بین ۸ شهرستان خراسان شمالی توزیع گردید.

۵- فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های تحقیق عبارتند از:

- فرضیه اول: بین نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه دوم: بین میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه سوم: بین میزان حضور افراد در عرصه عمومی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه چهارم: بین طبقه اجتماعی افراد و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه پنجم: بین جنسیت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه ششم: بین تحصیلات و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه هفتم: بین سن و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
- فرضیه هشتم: بین قومیت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.

۶- نتایج تحقیق

۶-۱ نتایج حاصل از آمار توصیفی:

- اطلاعات جمعیت شناختی

نتایج حاصل از آمار توصیفی نشان داد که از مجموع ۳۸۴ نفر ۲۰۹ نفر مرد و ۱۷۵ نفر زن و ۱۹۳ نفر متأهل و ۱۹۱ نفر مجرد و ۳۹.۸ درصد دیپلم و زیر دیپلم و ۶۰.۲ درصد بالای دیپلم و ۷۰.۵ درصد کمتر از ۵۰۰ هزار تومان درآمد داشتند و ۲۹.۵ درصد بیشتر از ۵۰۰ هزار تومان درآمد داشتند و از نظر سن ۴۳.۸ درصد ۱۸-۲۴ سال، ۲۵.۵ درصد ۲۵-۳۰ سال، ۱۷.۲ درصد ۳۱-۴۰ سال، ۷ درصد ۴۱-۵۰ سال، ۴.۷ درصد ۵۱-۶۰ سال و ۱.۸ درصد ۶۱-۷۱ سن دارند و از نظر قومیت ۴۵.۶ درصد فارس، ۳۱ درصد کرد، ۱۳ درصد ترک، ۲.۱ درصد ترکمن ۷.۳ درصد تات، ۱ درصد هم سایر اعلام نمودند.

- آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک میزان آگاهی شهروندان

مبنای سنجش آگاهی ۲۰ سؤال بود که افرادی که امتیاز (۰ تا ۱۰) آگاهی کم، امتیاز (۱۱ تا ۱۶) آگاهی متوسط و امتیاز (۱۷ تا ۲۰) آگاهی بالایی از حقوق شهروندی دارند. با توجه به جدول ۱ بیشتر افراد استان خراسان شمالی از آگاهی متوسطی نسبت به حقوق شهروندی برخوردارند.

جدول ۱. توزیع فراوانی واحدهای آماری بر حسب میزان آگاهی از حقوق شهروندی

میزان آگاهی	فراوانی	درصد فراوانی
آگاهی پایین	۷۹	۲۰/۶
آگاهی متوسط	۲۱۶	۵۶/۲
آگاهی بالا	۸۹	۲۳/۲
جمع	۳۸۴	۱۰۰

- آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک باب‌های قانون اساسی

آگاهی از حقوق شهروندی یعنی اینکه افراد در ذهن خود در مورد حقوق شهروندی چه چیزهایی می‌دانند و این دانسته‌ها چقدر مطابق با واقعیت است که در قانون اساسی از سه قسمت حقوق و آزادی-های سیاسی و مدنی - حقوق قضایی - حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تشکیل می‌شود. مقایسه میانگین این قسمت‌ها نشان می‌دهد که میزان اطلاع شهروندان از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قانون اساسی بیشتر از دو قسمت دیگر است.

جدول ۲. میانگین و مد واحدهای آماری بر حسب حوزه‌های آگاهی از حقوق شهروندی

مد	میانگین	
۴	۴/۵۱۵۶	حقوق و آزادی‌های سیاسی و مدنی
۵	۴/۰۵۲۱	حقوق قضایی
۶	۵/۰۱۳۰	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

- آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک قوانین

جدول ۳. فراوانی پاسخ‌های صحیح و غلط نمونه آماری به سؤالات آگاهی از حقوق شهروندی

غلط	صحیح	سؤالات
۱۹۳	۱۹۱	۱ همه امور کشور چه از طریق رأی مستقیم و چه از راه غیر مستقیم، به اراده ملت بستگی دارد و حق وی در این مورد استثنا پذیر نیست (برگرفته از اصل ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۱۵۷	۲۲۷	۲ مردم ایران از هر قوم و قبیله‌ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد بود (اصل نوزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۸۴	۳۰۰	۳ آیا مالکیت شخصی، که از راه مشروع باشد محترم است (اصل چهل و هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۸۴	۳۰۰	۴ بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هر گونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون (اصل بیست و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۱۷۷	۲۰۷	۵ هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند (اصل نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۱۵۱	۲۳۳	۶ نشریات و مطبوعات در بیان مطلب آزادند مگر آن که مخل با مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد (اصل بیست و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۱۰۸	۲۷۶	۷ تابعیت کشور ایران حق مسلم هر فرد ایرانی است و دولت نمی‌تواند از هیچ ایرانی سلب تابعیت کند، مگر به درخواست خود او یا در صورتی که به تابعیت کشور دیگری درآید (اصل چهل و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۲۶۶	۱۱۸	۸ اگر کسی بر اثر شرب خمر، اراده‌اش را از دست بدهد و ثابت شود که شرب خمر به منظور ارتکاب جرم نبوده و مرتکب قتل شود، در این حالت به خاطر ارتکاب جرم قتل، محکوم نمی‌شود (ماده ۲۲۴ قانون مجازات اسلامی).
۶۲	۳۲۲	۹ دولت موظف به تامین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عمومی در برابر قانون است (بند چهارده اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).
۱۵۴	۲۳۰	جز مقام قضایی صالح که قانون او را بدین سمت گمارده، هیچ کس حق ندارد مجرمی را مجازات کند

		(برگرفته از اصل سی و شش قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۰
۲۶۶	۱۱۸	اصل بر این است که هیچ کس مرتکب گناه و جرم نشده است (برگرفته از اصل سی و هفت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۱
۱۶۵	۲۱۹	حیثیت، جان، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است، مگر در مواردی که قانون تجویز کند (اصل بیست و دو قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۲
۶۳	۳۲۱	در همه دادگاه‌ها طرفین دعوی حق دارند برای خود وکیل انتخاب نمایند و اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند باید برای آنها امکانات تعیین وکیل فراهم گردد (اصل سی و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۳
۱۵۶	۲۲۸	هر گونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است، اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است (اصل سی و هشت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۴
۷۵	۳۰۹	دولت موظف به «بیریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه» می‌باشد (بند دوازده اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۵
۵۲	۳۳۲	دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید (اصل بیست و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۶
۵۳	۳۳۱	داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است و دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند، خصوصاً روستائینان و کارگران زمینه اجرای این حق را فراهم کند (اصل سی و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۱۷
۴۶	۳۳۸	دولت موظف به ارتقای سلامت و بهداشت (جسمی و روانی) افراد و بهبود کیفیت زندگی آنان می‌باشد (ماده های ۸۴، ۸۶، ۹۰ حقوق شهروندی در قانون برنامه چهارم توسعه).	۱۸
۸۷	۲۹۷	هر فرد ایرانی در سال ۱۴۰۴ باید برخوردار از رفاه ملی با مصادیقی همچون سلامت، رفاه، ... و نیز «بهره-مند از محیط زیست مطلوب» باشد (سند چشم انداز بیست ساله کشور).	۱۹
۶۶	۳۱۸	زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است و اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد (اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران).	۲۰

- مقایسه آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک قومیت

با توجه به جدول ۴ در مقایسه میانگین میزان آگاهی از حقوق شهروندی قومیت های مختلف استان بیشترین میزان آگاهی را ترک‌ها و کمترین آگاهی را ترکمن‌ها داشته‌اند.

جدول ۴. میانگین آگاهی قومیت‌های مختلف استان خراسان شمالی از حقوق شهروندی

قومیت	ترک	تات	کرد	فارس	سایر	ترکمن
میانگین	۱۴/۳۰۰۰	۱۳/۸۹۲۹	۱۳/۵۳۷۸	۱۳/۴۱۱۴	۱۳/۰۰۰۰	۱۲/۶۲۵۰

- مقایسه آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک جنسیت

با توجه به جدول ۵ در مقایسه میانگین، میزان آگاهی از حقوق شهروندی مردان از زنان بیشتر بوده است.

جدول ۵. میانگین آگاهی از حقوق شهروندی به تفکیک جنسیت

جنسیت	مرد	زن
میانگین	۱۴/۱۵۳۱	۱۲/۸۹۷۱

- نگرش به حقوق شهروندی

برای سنجش نگرش شهروندان تعداد ۱۰ سؤال مطرح و نگرش پاسخگو مورد پرسش قرار گرفته است. جدول ۶ بیانگر آن است که بیشتر شهروندان نگرش مثبت نسبت به حقوق شهروندی دارند.

جدول ۶ توزیع فراوانی واحدهای آماری بر حسب نگرش حقوق شهروندی

فراوانی	درصد فراوانی
نگرش منفی	۰/۸
نگرش نه مثبت و نه منفی	۲۶
نگرش مثبت	۷۳/۲
جمع	۱۰۰

- استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی

برای سنجش میزان استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی تعداد ۵ سؤال طرح شد. جدول ۷ بیانگر آن است که بیشتر شهروندان به صورت متوسط از رسانه‌های ارتباط جمعی استفاده می‌کنند.

جدول ۷. توزیع فراوانی واحدهای آماری بر حسب استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی

فراوانی	درصد فراوانی
کم	۱۹
متوسط	۶۳/۵
زیاد	۱۷/۵
جمع	۱۰۰

- حضور در عرصه عمومی

برای سنجش حضور در عرصه عمومی تعداد ۵ سؤال طرح شد. جدول ۸ بیانگر آن است که بیشتر شهروندان به صورت متوسط در عرصه عمومی حضور دارند.

جدول ۸. توزیع فراوانی واحدهای آماری بر حسب حضور در عرصه عمومی

فراوانی	درصد فراوانی	
۶۷	۱۷/۴	کم
۲۲۳	۵۸/۱	متوسط
۹۴	۲۴/۵	زیاد
۳۸۴	۱۰۰	جمع

- پایگاه اجتماعی

برای سنجش پایگاه اجتماعی تعداد ۴ سؤال طرح شد. جدول ۹ بیانگر آن است که بیشتر شهروندان از پایگاه اجتماعی پایینی برخوردارند.

جدول ۹. توزیع فراوانی واحدهای آماری بر حسب پایگاه اجتماعی

فراوانی	درصد فراوانی	
۲۱۷	۵۶/۵	پایین
۱۵۸	۴۱/۱	متوسط
۹	۲/۳	بالا
۳۸۴	۱۰۰	جمع

۶-۲ نتایج حاصل از آمار استنباطی فرضیات

جدول ۱۰. نتایج تحلیل های استنباطی

نتیجه تحلیل	سطح معنی داری	آزمون ها	فرضیات
فرضیه تایید می گردد.	۰.۰۰۰	ضریب همبستگی پیرسون	فرضیه اول: بین نگرش به حقوق شهروندی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۰۰۰	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۰۰۰	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
فرضیه تایید می گردد.	۰.۰۰۰	ضریب همبستگی پیرسون	فرضیه دوم: بین میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی
	۰.۰۰۰	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	

	۰.۰۰۰	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	رابطه معنی داری وجود دارد.
فرضیه تایید می‌گردد.	۰.۰۰۰	ضریب همبستگی پیرسون	فرضیه سوم: بین میزان حضور افراد در عرصه‌ی عمومی و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۰۰۰	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۰۰۰	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
فرضیه رد می‌گردد.	۰.۰۷۹	ضریب همبستگی اسپیرمن	فرضیه چهارم: بین پایگاه اجتماعی افراد و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۰۵۲	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۰۷۹	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
فرضیه رد می‌گردد.	۰.۹۶۵	ضریب همبستگی اسپیرمن	فرضیه پنجم: بین جنسیت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۰۷۵	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۹۶۵	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
فرضیه تایید می‌گردد.	۰.۰۰۱	ضریب همبستگی اسپیرمن	فرضیه ششم: بین تحصیلات و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۰۰۵	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۰۰۱	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
فرضیه تایید می‌گردد.	۰.۰۰۱	ضریب همبستگی اسپیرمن	فرضیه هفتم: بین سن و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۰۰۰	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۰۰۱	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
فرضیه رد می‌گردد.	۰.۷۹۱	ضریب همبستگی اسپیرمن	فرضیه هشتم: بین قومیت و میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه وجود دارد.
	۰.۴۲۸	واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	
	۰.۷۹۱	ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته	

- آزمون معنی داری کل مدل رگرسیون چند متغیره:

به منظور ارتباط آگاهی از حقوق شهروندی با شاخص های نگرش به حقوق شهروندی، میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی، میزان حضور افراد در عرصه عمومی، پایگاه اجتماعی افراد، جنسیت، تحصیلات، سن و قومیت از رگرسیون چند متغیره استفاده می کنیم:

خط رگرسیون مربوط به این فرضیه به صورت زیر می باشد:

$$Y = \tau + S_1X_1 + S_2X_2 + S_3X_3 + S_4X_4 + S_5X_5 + S_6X_6 + S_7X_7 + S_8X_8 + V$$

Y : میزان آگاهی از حقوق شهروندی،

X_1 نگرش به حقوق شهروندی، X_2 استفاده از رسانه های ارتباط جمعی، X_3 حضور افراد در عرصه های عمومی، X_4 پایگاه اجتماعی، X_5 جنسیت، X_6 تحصیلات، X_7 سن، X_8 قومیت. جدول زیر حاوی تحلیل واریانس رگرسیون به منظور بررسی قطعیت وجود رابطه خطی بین دو متغیر است. فرضیه های آماری آزمون معنی داری کل مدل رگرسیون به صورت زیر می باشد:

H_0 : رابطه خطی بین متغیرها وجود ندارد

H_1 : رابطه خطی بین متغیرها وجود دارد

جدول ۱۱. تحلیل واریانس آزمون رگرسیون با متغیر وابسته آگاهی از حقوق شهروندی

مدل	Sum of Square	درجه آزادی	Mean Square	آماره (F)	سطح معنی داری
میزان تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیر مستقل	۳.۵۷۲	۸	۰.۴۴۶	۱۶.۱۵۸	۰.۰۰۰
میزان تغییرات متغیر وابسته از طریق عوامل تصادفی	۱۰.۳۶۲	۳۷۵	۰.۰۲۸		
جمع	۱۳.۹۳۳	۳۸۳			

در جدول ۴-۴۲ مقدار Sig=0.00 و کمتر از ۵ درصد می باشد (P-value < ۰/۰۵)، پس فرض خطی بودن رابطه متغیر وابسته با متغیر های مستقل تأیید می شود.

جدول ۱۲ ضرایب معادله رگرسیونی آزمون رگرسیون با متغیر وابسته آگاهی از حقوق شهروندی

سطح معنی داری	آماره (t)	ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده		مدل
			Std.Err or	B	
۰.۵۴۳	۰.۶۰۹		۰.۰۶۹	۰.۰۴۲	مقدار ثابت
۰.۰۰۰	۶.۶۱۹	۰.۳۱۹	۰.۰۱۶	۰.۱۰۳	نگرش به حقوق شهروندی
۰.۰۰۱	۳.۲۴۸	۰.۱۵۳	۰.۰۱۱	۰.۰۳۷	استفاده از رسانه های ارتباط جمعی
۰.۰۰۲	۳.۱۶۸	۰.۱۵۴	۰.۰۰۹	۰.۰۲۸	حضور افراد در عرصه ی عمومی
۰.۲۱۴	۱.۲۴۸	۰.۰۵۸	۰.۰۰۷	۰.۰۰۸	پایگاه اجتماعی
۰.۴۶۵	۰.۷۳۱	۰.۰۳۳	۰.۰۱۰	۰.۰۰۷	جنسیت
۰.۰۰۵	۲.۸۵۷	۰.۱۳۸	۰.۰۰۷	۰.۰۲۱	تحصیلات
۰.۰۰۵	۲.۸۲۶	۰.۱۳۸	۰.۰۰۱	۰.۰۰۲	سن
۰.۵۷۵	۰.۵۶۵	۰.۰۲۶	۰.۰۰۷	۰.۰۰۴	قومیت

در جدول ۴-۴۳ در ستون B، بتا به ترتیب مقدار ثابت و ضریب متغیر مستقل ارائه شده است. جدول ضرایب شامل دو دسته ضرایب استاندارد شده بتا و استاندارد نشده بتا است. در ضرایب استاندارد نشده بتا مقیاس متغیرها با یکدیگر یکسان نیست در صورتی که در ضرایب استاندارد شده بتا مقیاس متغیرها یکسان شده و امکان مقایسه متغیرها وجود دارد. بنابراین جهت مقایسه اثر متغیر مستقل بر روی متغیر وابسته از ضرایب استاندارد شده استفاده می شود.

با توجه به سطح معنی داری برای ضریب رگرسیونی متغیر نگرش به حقوق شهروندی ($\text{sig}=0.001 < 0.05$) فرض صفر مبنی بر صفر بودن مقدار این ضریب رد خواهد شد در نتیجه می توان گفت به ازای یک واحد افزایش در نگرش به حقوق شهروندی، میزان آگاهی از حقوق شهروندی به اندازه ۰.۳۱۹ واحد افزایش پیدا خواهد کرد (به دلیل مثبت بودن ضریب رگرسیون)، برای متغیر میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی ($\text{sig}=0.001 < 0.05$) فرض صفر مبنی بر صفر بودن مقدار این ضریب رد خواهد شد در نتیجه می توان گفت به ازای یک واحد افزایش در میزان استفاده از رسانه های ارتباط جمعی، میزان آگاهی از حقوق شهروندی به اندازه ۰.۱۵۳ واحد افزایش پیدا خواهد کرد (به دلیل مثبت بودن ضریب رگرسیون)، برای متغیر میزان حضور افراد در عرصه ی عمومی ($\text{sig}=0.001 < 0.05$) فرض صفر مبنی بر صفر بودن مقدار این ضریب رد خواهد شد در نتیجه می توان گفت به ازای یک واحد

افزایش در میزان حضور افراد در عرصه‌ی عمومی، میزان آگاهی از حقوق شهروندی به اندازه ۰.۱۵۴ واحد افزایش پیدا خواهد کرد (به دلیل مثبت بودن ضریب رگرسیون)، برای متغیر تحصیلات ($\text{sig}=0.001<0.05$) فرض صفر مبنی بر صفر بودن مقدار این ضریب رد خواهد شد در نتیجه می‌توان گفت به ازای یک واحد افزایش در تحصیلات، میزان آگاهی از حقوق شهروندی به اندازه ۰.۱۳۸ واحد افزایش پیدا خواهد کرد (به دلیل مثبت بودن ضریب رگرسیون)، برای متغیر سن ($\text{sig}=0.001<0.05$) فرض صفر مبنی بر صفر بودن مقدار این ضریب رد خواهد شد در نتیجه می‌توان گفت به ازای یک واحد افزایش در سن، میزان آگاهی از حقوق شهروندی به اندازه ۰.۱۳۸ واحد افزایش پیدا خواهد کرد (به دلیل مثبت بودن ضریب رگرسیون) و برای سایر مؤلفه‌ها این ارتباط رد می‌شود. بنابراین ارتباط همزمان تمامی شاخص‌ها با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رد می‌شود.

۶- پیشنهادها

۱- رفع ابهام در بعضی از الفاظ در قوانین که باعث فهم نادرست آن و ایجاد اختلاف می‌شود. چون در مصاحبه و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها بسیاری از افراد از بعضی اصطلاحات برداشت درستی نداشتند و یا مفهوم اشتباهی استنباط می‌کردند و حتی به صورت سرسخت با بعضی از قوانین مخالف بودند و مبنای آن برایشان شفاف نبود.

۲- پایگاه اجتماعی بیشتر شهروندان استان پایین است یعنی شهروندان از لحاظ درآمدی، میزان تحصیلات، شغل و نوع سفر که در این تحقیق پرسیده شده است در سطح پایینی قرار دارند. همانطور که مسلم است فقر و بیکاری ریشه بسیاری از قانون‌گریزی‌ها، فساد و عدم دغدغه برای آگاهی از حقوق طبیعی خود در جامعه می‌باشد. پس لازم است که دست اندر کاران، مسئولان و مدیران در این زمینه راهکارهایی را تدبیر نمایند.

۳- معرفی تشکل‌ها، انجمن‌ها، NGO ها، سازمان‌های غیر دولتی و... در زمینه‌های مختلف به شهروندان و اقوان مختلف استان و تشریح فعالیت‌های مختلف آنان می‌تواند میزان حضور در عرصه‌های عمومی را افزایش دهد.

۴- انجام پژوهش‌ها و نظر سنجی‌های متعدد در زمینه علل عدم شرکت در انتخابات و انجمن‌های داوطلبانه اجتماعی، فرهنگی، هنری و نیز انجام مصاحبه‌های عمیق با شهروندان در این مورد می‌تواند علل این بی‌علاقگی را روشن‌تر نماید. بلکه با تشخیص و شناسایی علل آن بتوان به حل مشکل پرداخت و از این طریق راه را برای مشارکت بیشتر در عرصه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی باز نمود.

- ۵- نگرش مثبت نسبت به قوانین باعث رعایت و همچنین تلاش برای آگاهی از قوانین می‌شود و تقویت نگرش شهروندان نسبت به رعایت قوانین و عدالت در سطوح بالاتر و سازمان های دولتی باعث رعایت و آگاهی بیشتر از قوانین خواهد شد. شهروندان اگر نگرششان در مورد اینکه حقوق آنها کاملاً رعایت می‌شود مثبت شود تکالیف شهروندی خود را نیز بیشتر ارزش می‌نهند.
- ۶- میزان آگاهی قومیت‌های مختلف از حقوق شهروندی خود تفاوت معناداری دیده می‌شود که رسانه‌ها و ارگان‌های دست‌اندر کار بیشتر می‌توانند این خلأ را پر نمایند.
- ۷- اطلاعات شهروندان نسبت به کلیات قانون در حد متوسطی است و بیشتر آنان در پاسخگویی به سؤالات جزعی قوانین اشتباه بوده است پس لازم است نسبت به آگاه سازی نسبت به جزئیات قانون بیشتر تلاش شود.
- ۸- تحقیقات میدانی در حوزه حقوق شهروندی در استان خراسان شمالی بسیار اندک بوده است لذا به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود با توجه به همگانی بودن قانون برای شهروندان نسبت به تحقیقات میدانی در این زمینه بیشتر تلاش شود.

فهرست منابع

۱. اسکافی، مریم، (۱۳۸۶)، بررسی میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل مؤثر بر آن در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۳۳-۱.
۲. افلاطون، (۱۳۵۵)، جمهوریت، ترجمه فؤاد روحانی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران.
۳. باغستانی برزکی، حوریه، (۱۳۸۷)، بررسی تاثیر آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ رشته مدیریت امور شهری؛ دانشگاه تهران؛ دانشکده مدیریت، کتابخانه مرکزی.
۴. پور عزت، علی اصغر، قلی‌پور و باغستانی برزکی، حوریه (۱۳۸۸)، رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخ‌گویی و شفافیت سازمان‌ها، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دهم، شماره ۳۸، صص ۷-۴۰.
۵. توسلی، غلام عباس و نجاتی حسینی، سیدمحمود (۱۳۸۳)، واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره ۲.
۶. جابری مقدم، مرتضی هادی (۱۳۸۴)، شهر و مدرنیته، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول.

۷. حسام، فرحناز (۱۳۸۱)، هویت شهروندی، اندیشه و پژوهش، شماره ۵۱، سال پنجم.
۸. دفتر اطلاع رسانی و آموزش‌های حقوقی کارشناسان و شهروندان (۱۳۸۹)، آشنایی با حقوق و تکالیف شهروندی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ناشر: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، اداره چاپ و انتشار.
۹. دهقانیان، لیلا و شکور، علی (۱۳۹۰)، آموزش و شهروندی، کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی اصل مقالات، برگزار کننده: اداره کل آموزش‌های شهروندی شهرداری تهران، مجری: موسسه فرهنگی - هنری تبلور اندیشه نو.
۱۰. ذکائی، محمد سعید (۱۳۸۰)، اخلاق شهروندی، رابطه هویت‌یابی جمعی و ارزش‌های دیگر خواهانه، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۵.
۱۱. سعادت، خدیجه، استاد راهنما: ولی رستمی؛ استاد مشاور: محمد جواد جاوید (۱۳۸۹)، اختیارات و وظایف پلیس در حوزه حقوق شهروندی با تأکید بر امور اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ رشته حقوق عمومی؛ دانشگاه تهران؛ دانشکده حقوق و علوم سیاسی، کتابخانه مرکزی.
۱۲. شیانی، ملیحه (۱۳۸۱)، تحلیلی جامعه‌شناختی از وضعیت شهروندی در لرستان، مجله انجمن جامعه‌شناسی ایران، شماره ۳.
۱۳. شیانی، ملیحه (۱۳۸۴)، شهروندی و مشارکت در نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال سوم، شماره ۱۸.
۱۴. فتحی واجارگاه، کورش و واحد چوکده، سکینه، (۱۳۸۸)، آموزش شهروندی در مدارس، تهران: نشر آیین.
۱۵. فلامکی، محمد منصور، (۱۳۸۵)، فارابی و سیر شهروندی در ایران، تهران، نشر فضا وابسته به موسسه علمی و فرهنگی فضا، چاپ دوم، چاپ نخست: نشر نقره- پاییز سال ۱۳۶۷.
۱۶. محمدی، جمال و تبریزی، نازنین، (۱۳۹۰)، سنجش میزان آگاهی‌های عمومی به حقوق شهروندی و قوانین شهری (مورد مطالعه: گروه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال شهرهای ساری، بابل، آمل و قائمشهر)، مجله تخصصی جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال اول، شماره اول، صص ۱۷۵-۱۹۰.
۱۷. مرکز نظارت همگانی شهرداری تهران، مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، (۱۳۸۷)، نظارت همگانی، شهروندی و توسعه سازمانی (مجموعه مقالات)، تهران، انتشارات موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، چاپ اول.
۱۸. نصیری، مصطفی، (۱۳۹۰)، حقوق شهروندی در آئین دادرسی دیوان عدالت اداری، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ رشته حقوق عمومی؛ دانشگاه تهران- پردیس قم؛ دانشکده حقوق، کتابخانه مرکزی.

۱۹. نوروزی، فیض‌اله و گل پرور، منا، (۱۳۹۰)، بررسی میزان احساس بر خورداری زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن، فصلنامه راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۹، صص ۱۶۷-۱۹۰.
۲۰. هاشمی، سید محمد، همتی، مجتبی و اسماعیل‌زاده، حسن، (۱۳۸۸)، حقوق شهروندی و توسعه شهری مشارکتی، مجله تحقیقات حقوقی شماره ۵۰، صص ۴۹-۸۰.
۲۱. هزارجریبی، جعفر و امانیان، ابوالفضل، (۱۳۹۰)، آگاهی زنان از حقوق شهروندی و عوامل موثر بر آن، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال نهم، تابستان ۱۳۹۰، صص ۱-۱۸.
۲۲. یوسفی، علی و عظیمی هاشمی، مژگان، (۱۳۸۷)، احساس شهروندی در مراکز استان‌های ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره نهم، شماره ۳ و ۴، صص ۳-۲۳.
23. Habermas, J (1992). *Citizenship and National Identity: some Reflections on the Future of Europe*, in B.S Turner and P. Hamilton, and, *Citizenship Critical Consept*, London: Routledge.
24. Janoski. T, (1998) *Citizenship And Civil Society*, Cambridge: cambridge university. Press.
25. Oliver, dawn & Heater, derrick. (1994). *The foundations of citizen ship, create Britain: harvester wheat sheaf*.
26. Sastry, K.R. (1997) *Participation, Connotation and Contact*, *Asia-Pacific Journal of Rural Development*, Vol.1, No.1, pp. 12-19.
27. Turner , Bryan S. (1990) *Theory of Citizenship*, *Sociology* 24 .Outline of (2)(May), pp. 189-217.
28. Webber, Melvin.M. (1997) *the urban place and non place urban realm*, university of Pennsylvania.